

Asia: VN/29230/2023

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus Sosiaali- ja terveysalan tietolupaviranomaisen suoritteiden maksullisuudesta

Lausunnonantajan lausunto

Onko suoritteet jaoteltu tarkoituksenmukaisesti?

Kyllä, pääosin. Jaottelu ei ole ongelma, vaan maksujen suuruudet eri ryhmissä.

Ovatko eri suoritteista perittävät maksut ymmärrettäviä ja oikeudenmukaisia?

Helsingin yliopistolla on seuraavia huomioita maksuista.

Findatan maksut perustuvat valtion maksuperustelakiin (150/1992) ja sen nojalla annettavaan asetukseen. Maksuperustelain mukaan maksun suuruuden tulee vastata suoritteen tuottamisesta valtiolle aiheutuvien kokonaiskustannusten määrää (omakustannusarvo). Lisäksi laissa säädetyissä tilanteissa maksu voidaan määrätä alemmaksi tai jättää jopa kokonaan perimättä, tai periä kustannuksiaan suurempana. Esimerkiksi koulutustoimintaan tai sellaiseen verrattavasta syystä maksu voidaan periä alempana tai jättää jopa kokonaan perimättä.

On hyvä, että asetusluonnosta koskevassa muistiossa on tuotu varsin läpinäkyvästi esille näiden eri maksujen laskennalliset omakustannusarvot. Olisi kuitenkin lisäksi perusteltua, että maksuperustelakiin säädetyt periaatteet ja niiden toteutuminen ja perustelut heitoista omakustannusarvosta kirjattaisiin näkyville maksuasetuksen perustelumuiotioon.

Maksut saavat olla maksuperustelain mukaan korkeintaan suoritteen omakustannusarvoa vastaavia, ellei käsillä ole erityisiä perusteita. Nyt maksuasetuksen perustelumuiotioon mukaan usea perittävä maksu olisi laskennallisesti enemmän kuin 100 % suoritteen laskennallisesta omakustannusarvosta. Tällaisia maksuja olisivat esimerkiksi suppea tietolupa (230 %) ja laaja tietolupa (145 %). Toisaalta osassa maksuja perittäisiin omakustannusarvoa alempi maksu. Sekä omakustannusarvon ylittävät että alittavat maksujen määrät tulisi perustella maksuperustelain nojalla. Nyt näitä perusteluja ei kuitenkaan ole muistioon kirjattu, pois lukien viittausta maksuperustelain säännöksiin

opinnäytetöiden osalta. Yliopiston näkemyksen mukaan maksujen laillisuus edellyttää, että sekä maksujen määrän ylitykset että alitukset omakustannusarvosta perustellaan asianmukaisesti maksuperustelaissa olevilla perusteilla.

Onko omakustanteisesti perittävä maksu ja tuntihinta Findatan työstä ymmärrettävä?

kts. alla olevat muut kommentit. Tuntihintana 150 euroa viranomaistyöstä vaikuttaa aika suurelta.

Muut asetusluonnosta koskevat huomiot.

Tieteellisen tutkimuksen kannalta olisi elintärkeää, että tutkijalähtöinen tieteellinen tutkimus vapautettaisiin lupamaksuista kokonaan. Nyt on havaittu, että tieteellisen tutkimuksen tekeminen on kaikkialla maassamme vähentynyt. Yksi syy on tutkimuksen tekemisen ja niihin liittyvien lupien maksullisuus.

Vaikka tietolupaviranomaisen maksut ovatkin vain verraten pieni osa siitä kokonaismäärästä, mitä tietoluvan mukaiset tietoaineistojen kerääminen ja käsittely maksaa, on myös niillä vaikutusta haettavaan tietolupiin ja halukkuuteen ja kykyyn tehdä tutkimusta. Mallia maksupolitiikkaan olisi saatavilla suoraan esimerkiksi eettisen toimikunnan lausuntomaksuista, joista on säädetty asetuksella (1287/2018) seuraavaa: ”Maksua ei peritä ilman ulkopuolista rahoitusta tai julkisen terveydenhuollon toimintayksikön, korkeakoulun, tutkimuslaitoksen tai muun julkisen tai yleishyödyllisen yhteisön rahoituksella toteutettavasta tutkijalähtöisestä tutkimuksesta annetusta lausunnosta.”

Mikäli edelleen kuitenkin esitetään, että tieteellisestäkin tutkimuksesta on perittävä maksuja, Helsingin yliopisto esittää harkittavaksi sen, että pienemmille tieteellisille tutkimusprojekteille asetettaisiin suuruudeltaan pienemmät maksut. Helsingin yliopisto ehdottaa työryhmän asettamista pohtimaan, kuinka määritellään kooltaan pieni tutkimusprojekti.

Opinnäytetöistä laskutettavien lupien hintaa ei aiota muuttaa. Nämä maksut ovat alentuneet, mutta olisivat siis edelleen 250 euroa luvulta. Opinnäytetyöt ovat erottamaton ja välttämätön osa suomalaisen korkeakoulutututkinnon suorittamista, ja korkeakoulu on yliopistolain 8 §:n mukaan maksutonta. Sama koskee lisenssiaattitöitä ja tohtorinväitöksiä. Se, että opinnäytetyöstä (ja muista korkeakoulututkintoon kuuluvista töistä) peritään viranomaisen lupamaksu on nähdäksemme lähtökohtaisesti ristiriidassa yliopistolaissa säädetyn korkeakoulutuksen maksuttomuuden kanssa. Muutoinkin jo yleiset sivistykselliset syyt sekä hallituksen hallitusohjelman kirjaus siitä, että korkeakoulututkintojen osuutta tulisi maassamme kasvattaa, kuten myös maksuperustelakiin kirjattu koulutustoimintaperuste, puoltavat sitä, että korkeakoulututkintoihin kuuluvien opinnäytetöiden ja tutkimusten tietoluvista ei tulisi periä maksuja ollenkaan. Tietoluvan maksullisuus alkaa myös helposti ohjata tutkimuksen tekemistä, jolloin voi käydä niin, että opiskelijat eivät valitse sellaista tutkimuskohdetta, jossa tulisi hakea ja maksaa Findatan lupamaksu. Päälle tulevat vielä myös rekisterinpitäjien korvaukset tietoaineiston poiminnasta.

Niin kutsuttujen vähäisten muutosten osalta yliopisto esittää, että esimerkiksi henkilöiden lisäys tutkimusryhmään on asia, joka voitaisiin toteuttaa toisinkin ja ilman lisämaksuja, tietoluvan kautta. Tietoluvan saajalle tulisi antaa oikeus/velvoite ylläpitää ajantasaista listaa tutkimusryhmän jäsenistä, joille annetaan pääsy tietoturvaliian käyttöympäristöön. Tämä poistaisi taakkaa lupaviranomaiselta, ja antaisi vastuun sille, jolle vastuu tietoaaineiston rekisterinpitäjänä muutoinkin kuuluu. Yliopisto esittää, että henkilövaihdoksista ei tehtäisi erillisiä muutoslupia, vaan tietoluvan saaja/rekiasterinpitäjä ilmoittaisi suoraan kyseisen tietoturvaliian käyttöympäristön ylläpitäjälle ja mahdolliset muutokset käyttäjäryhmään. Tietoluvassa voitaisiin tämän käyttäjälistan ylläpidon lisäksi, jos katsotaan tarpeen, määrätä esimerkiksi tutkimusryhmän henkilöiden enimmäismäärästä, jonka ylittyessä tulisi tehdä tällainen henkilöitä koskeva muutoslupahakemus. Muutoin tutkijoiden vaihtuminen olisi siis luvansaajan asiana. Tutkijoiden vaihdokset ovat erittäin tavanomaisia ja niitä tapahtuu koko ajan. Se, että tällaisia aivan tavanomaisia muutoksia on ilmoitettava viranomaiselle, aiheuttaa lisäbyrokratiaa sekä tutkimuksille että viranomaisille, sekä lisää tutkimuksen kustannustaakkaa. Nykykäytännöllä siis jo yhdenkin tutkijan lisääminen tutkimusryhmään maksaa peräti 300 euroa. Jos tutkimus on pitkä, kuten yleensä tutkimukset ovat, voi näistä muutosmaksuista ajan mittaan syntyä hyvinkin merkittäviä kustannuseriä tutkimukselle.

Luvan voimassaolon pidennys on myös ns. vähäinen muutos, josta peritään 300 euroa. Voimassaolon pidennys on yksi sellainen asia, jonka osalta voisi olla perusteltua harkita automaattisen päätöksenteon mahdollisuutta ja soveltuvuutta. Hallintolain automaattista päätöksentekoa koskevat muutokset mahdollistavat nykyisin automaattisen päätöksenteon hallinnossa. Parhaimmillaan automaattinen päätöksenteko, joka soveltuu vain ns. rutiininomaisesti ratkaistaviin asioihin, joissa ei ole erillisen harkinnan tarvetta, voisivat vähentää viranomaisen työtaakkaa ja alentaa asiakkaiden kustannuksia.

Mikäli asiassa esitetään edelleen, että vähäisistä muutoksista on perittävä maksu, Helsingin yliopisto esittää, että maksua ei koroteta, vaan pidetään entisen suuruisena eli 250 euron suuruisena. Vähäisten muutosten hinta, jopa yksittäiset tutkijan muutokset, maksaisivat muutoin saman kuin mitä maksaisi ”kokonainen” suppea tietolupa eli 300 euroa.

Asia, joka on tuotu ainakin STM:n tietoon ja joka vaatisi lisäselvittämistä – ja vaikuttaa maksuihin, on jo luvitettujen tietoaaineistojen jatkokäyttö. Mikäli jo kerran luvitetusta tietoaaineistoista haluttaisiin tehdä lisätutkimuksia kyseisen tietoaaineiston sijaitessa jo tietoturvaliian käyttöympäristössä, tulisi tällaisen perustellun lisäkäytön olla hyvin huokeaa ja nopeaa. Huomioon tulisi tuki ottaa mahdolliset kolmatta osapuolta koskevat rajoitteet, eli tällainen lisäkäyttö tai tietoaaineiston avaaminen muillekin olisi mahdollista vain luvansaajan siihen suostuessa, esimerkiksi jollekin toiselle tutkimusryhmälle. Tällaista yleisempää tarvetta varten on ilmeisesti alun perin säädetty siitä, että Findata voisi itse tuottaa ns. valmisaineistoja. Niitä on kuitenkin tuotettu yliopiston tietämyksen mukaan erittäin vähän. Yksi mahdollisuus olisi se, että kertaalleen jo luvitetut tietoaaineistot siirtyisivät avoimempaan käyttöön sitten, kun niitä koskeva alkuperäinen tutkimuslupa umpeutuu. Niitä ei siis hävitettäisi, vaan ne siirtyisivät eräänlaisina valmisaineistoina käytettäväksi samaan tapaan kuin nyt Findatalle muodostettavat laissa säädetty valmisaineistot. Tästä jatkokäytöstä voisi periä maksun, joka

hyvitettäisiin alkuperäiselle luvansaajalle. Luvansaajilta kannattaisi myös tutkimusluvan umpeutumisen lähestyessä tiedustella heidän näkemystään tällaisen tietoaineiston yleisemmästä soveltuvuudesta ja tutkimuskentän halukkuudesta hyödyntää sanottua tietoaineistoa.

Talonen Kirsi

Helsingin yliopisto - Lausunnon on allekirjoittanut vararehtori Anne Remes